

مصاحبه با جناب پروفیسور محمد ابوالکلام سرکار استاد تمام و
مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا بنگلادش به بهانه
گرامی داشت یکصدمین سال تأسیس گروه فارسی

■ به کوشش: دکتر مهشید برجیان

این مصاحبه با مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا در کشور بنگلادش است. این دانشگاه یکی از قدیمی ترین و بزرگ ترین دانشگاه های شرق آسیا است که در زمینه ادبیات فارسی سالیانه دانشجویان بسیاری را می پذیرد و این گروه علمی در حال حاضر تقریباً پانصد دانشجو و یازده استاد دارد که برخی از آنها در ایران تحصیل کرده اند. عمر تاریخی این گروه علمی به صد سال می رسد و مقرر است تا در سال ۱۴۰۰ خورشیدی صدسالگی آن جشن گرفته شود. این مصاحبه با آقای پروفیسور دکتر

محمد ابوالکلام سرکار صورت گرفته است و تلاش می شود ابعاد علمی این گروه و زحمات آنان در پیوستاری با زبان فارسی مشخص شود. از آنجاکه این گروه نقش بسزایی در تربیت دانشجویان زبان فارسی ایفا کرده است و نخستین دانشگاه و شاید قدیمی ترین آنها باشد، تلاش شده است تا مصاحبه با مدیر ارجمند گروه فارسی در دستور کار مجله قرار گیرد. البته به دلیل ظرفیت های محدود مجله امکان درج همه مصاحبه وجود نداشت و در اینجا گزیده ای از آن ارائه شده است.

جناب دکتر لطفا هم خودتان را معرفی فرمایید و هم درباره دانشگاه داکا جهت آشنایی خوانندگان قدری توضیح دهید.

- بنده محمد ابو الکلام سرکار، استاد تمام و مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا، بنگلادش هستم. دانشگاه داکا قدیمی ترین و بزرگ ترین دانشگاه بنگلادش است که در سال ۱۹۲۱/۱۳۰۰ افتتاح شد. گروه فارسی هم در شمار نخستین گروه های آموزشی بود که در این دانشگاه از بدو تاسیس، دایر گردید. در این دانشگاه الان حدود ۴۰ هزار دانشجو مشغول تحصیل است و بیش از ۲ هزار استاد مشغول به کار هستند. در دانشگاه داکا ۱۳ دانشکده و ۸۴ گروه آموزشی وجود دارد. این دانشگاه در سال ۱۹۲۱/۱۳۰۰ تأسیس شده و از این جهت یکم جولای ۲۰۲۱ برابر با دهم تیر ۱۴۰۰ وارد صد سالگی خود خواهد شد.

ساختمان های دانشگاه داکا

ساختمان های دانشکده علوم انسانی دانشگاه داکا

بنابراین گروه فارسی جزو قدیمی ترین گروه های آموزشی این دانشگاه است؛ لطفاً درباره تاریخ تشکیل و چگونگی روند تاریخی گروه فارسی دانشگاه داکا بیشتر توضیح دهید.

- گروه زبان و ادبیات فارسی در کنار ۱۲ گروه علمی دیگر دانشگاه از بدو تاسیس دانشگاه دایر شد و به همین دلیل یکی از قدیمی ترین گروه های علمی دانشگاه داکا است می آید و می توان گروه زبان فارسی را از اولین گروه های علمی دانست که در کنار این ۱۲ گروه در سال ۱۹۲۱/۱۳۰۰ شروع به کار کرد، یعنی از همان روزهای اول در دانشگاه، گروه زبان فارسی داشته ایم. ولی زمان تأسیس دانشگاه نام گروه فارسی اردو بود، بعداً گروه فارسی و اردو از هم جدا شدند و به نام گروه زبان و ادبیات فارسی استقلال علمی خود را یافت.

گرچه گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا از بدو تاسیس با فراز و فرود بسیاری مواجه بوده است، لیکن اکنون دارای دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد، پیش‌دکترا و دکتراست و در حال حاضر تقریباً ۵۰۰ دانشجو در این گروه مشغول به تحصیل هستند. شاید بی‌اغراق این ادعا درست باشد که، گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا مادر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌های بنگلادش است، چرا که هم دانشجو تربیت کرده و هم استادان دیگر دانشگاه‌های بنگلادش را تربیت نموده است.

مراسم اهدای جایزه خانم کلثوم به سه دانشجو ۲۰۱۸ م. از راست: سرکار، ابو دلاور حسین (رئیس دانشکده علوم انسانی)، اخترالزمان (رئیس دانشگاه داکا)، کلثوم، کهدوئی، ایستاده: صبور خان، شمیم بانو، محسن الدین، بهاء‌الدین، مو، شیلا، راحله، سیف الاسلام خان، طارق سراجی، مهدی حسن و احسن الهادی.

آنچه مسلم است فعالیت‌های یک گروه علمی در جریان‌سازی آموزشی و پژوهشی در یک کشور مؤثر است. گروه زبان فارسی هم از این روند مستثنا نیست و به نظر می‌رسد در رشد تکاپوهای علمی نقش مهم و تعیین‌کننده داشته و دارد. پس لطفاً ناظر به نقش تعلیمی این گروه و البته نظر به ظرفیت‌ها و چالش‌های فرا روی آن، درباره گروه فارسی و مدیریت آن بیشتر توضیح بفرمایید.

البته گروه فارسی هم تابع ساختار دانشگاه است. و از ابتدا با تبعیت از این ساختار دارای مدیر گروه بوده است. یعنی از زمان تأسیس دانشگاه داکا یعنی از ۱۹۲۱ تا ۱۹۷۳/۱۳۰۰-۱۳۵۲ تابع نظام و سیستم Department of Head بوده است. یعنی اگر کسی مدیر گروه می‌شد تا سال‌ها مدیر گروه باقی می‌ماند، یعنی تا زمان بازنشستگی کماکان و پیوسته مدیر گروه باقی می‌ماند. در گروه زبان و ادبیات فارسی هم همین‌طور بود. چنانکه آقایان جناب‌خان بهادر فداعلی خان، جناب آقای دکتر مؤیدالاسلام بوره، آقای دکتر سید محمد جعفر حسین آزاد، جناب آقای دکتر وضاحت حسین شادانی، جناب آقای دکتر آفتاب احمد صدیقی مدیران پیوسته گروه فارسی بودند.

اما بعد از سال ۱۳۵۲/۱۹۷۳ مدیر گروه گردشی و نوبتی شد و هریک از اعضای گروه چه استاد تمام چه استادیار سه سال می‌توانند رئیس گروه بشوند. و در این سیستم استادانی که یکی بعد از دیگری مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا بودند از این قرار است:

جناب آقای فیض احمد چودهوری، جناب آقای رستم علی دیوان، جناب آقای دکتر محمد عبدالله، خانم دکتر کلثوم ابوالبشر مجومدار، خانم دکتر ام سلمی، خانم کنیز بتول، زخانم زینب آرا شیرازی، جناب آقای ابو موسی محمد عارف بالله، جناب آقای دکتر ک. ام. سیف الاسلام خان، جناب آقای دکتر محمد محسن‌الدین میا، جناب آقای دکتر طارق ضیاء الرحمن سراجی، جناب آقای دکتر عبد الصبور خان و بنده (سرکار)، در حال حاضر مدیر گروه هستیم.

آغاز دوره ریاست دکتر محمد ابوالکلام سرکار، در گروه با استادان دیگر ۲۱ آبان ۱۳۹۶

البته گفتنی است همیشه اعضای هیئت علمی و استادان در تأسیس و راه‌اندازی گروه و دانشگاه مؤثر بوده‌اند. همان‌وقت استادی که رئیس گروه زبان فارسی بوده، استاد خان بهادر فداعلی خان است. وی اولین Department of Head یعنی رئیس گروه زبان ادبیات فارسی دانشگاه داکا در سال ۱۹۲۱ میلادی/۱۳۰۰ بوده است. جناب استاد خان بهادر فداعلی خان از سال ۱۹۲۱ میلادی تا ۳۰ جون ۱۹۳۵ میلادی/۱۳۱۴ خورشیدی رییس گروه زبان فارسی دانشگاه داکا بود. خان بهادر فداعلی خان با مدیریت گروه زبان و ادبیات فارسی مدیر گروه عربی و مطالعات اسلامی هم بود. وی اولین دکتر دانشگاه داکا و رییس دانشکده علوم انسانی دانشگاه داکا هم بود. بعد از ایشان دکتر مؤید الاسلام بوره که اولین فارغ التحصیل فوق لیسانس گروه فارسی دانشگاه داکا بود و از انگلستان دکتری خود را اخذ کرده بود، در فاصله سال‌های ۱۹۳۵/۱۳۱۴ تا ۱۹۴۴/۱۳۲۳ رییس گروه بود. وی مسئول امور دانشجویان و خوابگاه هم بود. بعد از مؤید الاسلام بوره، جناب آقای دکتر وضاحت حسین شادانی از سال ۱۹۴۴-۱۹۶۹/۱۳۲۳-۱۳۴۸ رییس گروه شد. دکتر شادانی برای چهار بار رئیس دانشکده علوم انسانی دانشگاه داکا بود. در زمان ریاست ایشان هم گروه فارسی و هم استادان آن در دانشگاه داکا و در نزد دانشجویان و استادان گروه‌های دیگر بسیار مؤثر و محترم و معتبر بودند.

لطفاً نظر به اهمیت ارکان علمی گروه زبان فارسی اعضای هیئت علمی این گروه را از بدو تأسیس معرفی فرمایید.

مطابق تاریخ تأسیس دانشگاه (۱۹۲۱ میلادی/۱۳۰۰ خورشیدی) تاکنون تقریباً بیش از ۵۰ استاد در گروه زبان و ادبیات فارسی تدریس کرده‌اند که مشهورترین آنها عبارت‌اند از: جناب آقای خان بهادر فداعلی خان، جناب آقای دکتر سید محمد جعفر حسین آزاد، جناب آقای دکتر سید مظفر حسین ندوی، جناب آقای محمد برهان الدین، جناب آقای دکتر مؤید الاسلام بوره، جناب آقای دکتر وجاغت حسین عندلیب، حسین شادانی، جناب آقای دکتر ظفرالهدی، جناب آقای فیض احمد چودھوری، جناب آقای دکتر آفتاب احمد صدیقی، جناب آقای دکتر شوکت سبزواری، جناب آقای دکتر حنیف فوق قریشی، جناب آقای طاهر فاروقی، جناب آقای دکتر محمد معزالدین، جناب آقای دکتر صدرالحق، جناب آقای رستم علی دیوان، خانم دکتر ام سلمی وغیره.

در حال حاضر هم گروه فارسی ۱۱ نفر عضو هیئت علمی دارد که همگی به تدریس و تعلیم زبان فارسی مشغول هستند. استادانی که در حال حاضر در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا تدریس دارند، از این قرارند: خانم دکتر کلثوم ابوالبشر مجومدار، جناب آقای دکتر ک. ام. سیف الاسلام خان، جناب آقای دکتر محمد محسن الدین میا، جناب آقای دکتر طارق ضیاء الرحمن سراجی، جناب آقای دکتر عبد الصبور خان، دکتر محمد ابو الکلام سرکار، جناب آقای دکتر محمد بهاء الدین، جناب آقای دکتر ابو موسی محمد عارف بالله، جناب آقای دکتر ممیت الرشید، جناب آقای محمد احسن الهادی، و جناب آقای مهدی حسن و استاد اعزامی که از طرف وزارت علوم جمهور اسلامی ایران جناب آقای دکتر محمد کاظم کهدوئی.

از آنجا که استاد اعزامی از ایران را در شمار استادان گروه برشمردید به منظور آشنایی، بیشتر ضمن تشریح موضوع استادان اعزامی، بفرمایید تا چه اندازه حضورشان برای گروه مؤثر بوده است و تا کنون چه کسانی به عنوان استاد اعزامی به بنگلادش اعزام شده‌اند؟

قابل ذکر است بعد از استقلال بنگلادش، ایران در سال ۱۳۵۳/۱۹۷۴ استقلال این سرزمین را به رسمیت شناخت. از آن پس، روابط فرهنگی بین ایران و بنگلادش برادرانه و صمیمانه شده است. نشانه صمیمیت آن اعزام استادان ایرانی برای تدریس زبان و ادبیات فارسی به بنگلادش بود. قابل توجه این است که جهت احیا، تقویت، آموزش و گسترش زبان و ادبیات بدون حضور شخصیتی اهل ادب از همان کشور، چندان مطلوب نمی‌شود، بنابر این پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، دانشگاه با حمایت و کمک ایران تقویت شد و به همت و تلاش استادان اعزامی، آقایان دکتر محمدکاظم کهدوئی، دکتر ولی‌الله ظفری، دکتر احمد تمیم داری، دکتر سیروس شمیسا، دکتر محمود بشیری، دکتر سید حسین فاطمی، دکتر گیتی فروز، دکتر شاهرخ محمد بیگی، دکتر نعمت‌الله ایرانزاده، دکتر فرهاد درودگریان و حضور دوباره دکتر محمد کاظم کهدوئی، زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش بویژه در دانشگاه داکا رونق و تقویت یافته است.

استادان و دانشجویان محلی نیز باید به نحو احسن از حضور استاد اعزامی استفاده کنند؛ مثلاً استادان دانشگاه‌های محلی، در جهت رفع اشکالات، و فراگیری مطالب جدید، باید همواره در ارتباط با استاد اعزامی باشند و حضور وی را غنیمت بشمارند، و همچنین دانشجویان و فارسی‌آموزان نیز با استفاده از لحظه‌های پیش آمده، باید آن را غنیمت بدانند، چه در کلاس درس، و چه در خارج از کلاس، باید از حضور استاد اعزامی بهره‌های کافی و شایسته ببرند.

اهدای لوح سپاس به استاد اعزامی (کهدوئی)، در مراسم فارغ التحصیلان فارسی دانشگاه داکا، ۱۱ فروردین ۱۳۹۸. از راست: ربیعی (سرپرست رایزنی)، صمد (معاون دانشگاه داکا)، کهدوئی، کلثوم، سیف الاسلام خان، و ابوالکلام سرکار.

جناب دکتر اگر مایلید درباره خانم دکتر کلثوم ابوالشر، به‌عنوان مادر زبان ادبیات فارسی در بنگلادش بیشتر توضیح دهید. هرچند به‌دلیل اهمیت ایشان حتماً مصاحبه‌ای با شما به‌طور اختصاصی درباره ایشان خواهیم داشت، لیکن در اینجا لازم است وی را که توانسته مادر زبان فارسی بنگلادش نام گیرد، معرفی فرمایید.

– خانم استاد دکتر کلثوم ابوالبشر مجومدار از شخصیت‌های برجسته دانشگاه داکا و از چهره‌های شناخته شده در شبه‌قاره هند و البته جهان فارسی در شرق است. ایشان پنجاه سال با عشق و علاقه، به آموزش و تربیت فرزندان برومند بنگلادشی مشغول بوده است. از افتخارات استادان و پژوهشگران زبان و ادب فارسی بنگلادش، شاگردی ایشان است. به‌دلیل خدمات شایسته این خانم برای زبان فارسی، از وی به‌عنوان مادر زبان فارسی در بنگلادش یاد می‌شود و از باسابقه‌ترین استادان زبان و ادبیات فارسی در دوره تشکیل کشور بنگلادش به شمار می‌رود. از ویژگی‌های منحصر به فرد ایشان تسلط به زبان‌های اردو، بنگالی، فارسی، هندی و انگلیسی است.

دریافت لوح تقدیر و مدال طلایی از رئیس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، تهران، ایران ژانویه ۲۰۱۲.

افزون براین، سرکار خانم استاد کلثوم ابوالبشر، پاسدار محترم زبان و ادب فارسی از اساتید برجسته و نخبگان و فرهیختگان کشور بنگلادش است که با سعی مداوم به کوشش‌های خود شمع زبان و ادب فارسی را روشن و تابنده نگاه داشته است. او با تلاش و فداکاری‌های بی‌مانند و خستگی‌ناپذیر، خود نه تنها نهال زبان و ادبیات فارسی را که پس از استقلال بنگلادش در نتیجه حوادث بی‌مانند غیر متوقع به پرمردگی می‌گراید، آبیاری نمود؛ بلکه آن را در ظرف بیش از پنجاه سال خدمت بی‌وقفه خویش به شکل درختی تنومند و پرثمر درآورد که امروز شاخ و برگ آن در دانشگاه‌های بنگلادش گسترده است و بسیاری از استادان و دانشجویان فارسی از سایه آن بهره می‌برند و از گنجینه پربهای زبان و ادبیات فارسی، ذهن و روح خود را پرمایه می‌کنند.

خانم دکتر کلثوم ابوالبشر مادر فارسی بنگلادش

آقای دکتر، در حال حاضر، در دانشگاه داکا و گروه فارسی چند دانشجو دارید؟

چنانکه گفته شد، دانشگاه داکا بزرگ‌ترین دانشگاه بنگلادش است. که هم اکنون در این دانشگاه، بیش از ۴۳ هزار دانشجو داریم (دقیقاً ۴۳,۳۸۵ دانشجو) که ۲۲,۴۸۹ نفر دانشجوی پسر و حدود ۱۳,۱۹۲ نفر هم دانشجوی دختر، و در گروه زبان و ادبیات فارسی هم در حال حاضر تقریباً ۵۰۰ دانشجو داریم. بسیار عالی است، چنانکه فرمودید جمعیت دانشجویان دختر این دانشگاه بالاست و این نشان از بالندگی جامعه بنگلادش دارد. به‌ویژه برای آموزش زبان، چه نقش متعدد زنان در تعلیم زبان برکسی پوشیده نیست.

بله. دختران در دانشگاه‌های بنگلادش راحت تحصیل می‌کنند. در دانشگاه داکا بانوان دانشجو و استاد زیاد داریم. هم خوابگاه دخترانه داریم و هم اینکه راحت تحصیل می‌کنند و مانعی برای تحصیل آنها نیست. در گروه ادبیات فارسی، می‌شود گفت که تعداد دختران دانشجو، نسبت به پسران، بیشتر است.

نظر به اهمیت خاستگاه زبان فارسی در جغرافیایی تاریخی و ایران فرهنگی لطفاً روابط ایران و بنگلادش را به لحاظ ابعاد علمی به‌ویژه در زمینه گسترش ادبیات فارسی و حتی تأسیس مرکز ایران‌شناسی بیان بفرمایید.

–حسن روابط ایران و بنگلادش در تمام دوران تاریخی غیرقابل انکار است. پس از استقلال بنگلادش از سال ۱۳۵۳/۱۹۷۴ فعالیت‌های سیاسی، علمی، فرهنگی ادبی، و آموزشی بین ایران و بنگلادش آغاز شد، آن وقت دکتر کمال حسین، وزیر امور خارجه دولت جمهوری بنگلادش در خرداد ۱۳۵۳. به ایران عزیمت کرد. وی روابط دیرینه سیاسی و فرهنگی بین دو کشور مسلمان را اعلام نمود. در همین سال (۱۹۷۴) سفارت بنگلادش در تهران تأسیس شد و سفارت ایران نیز از سال ۱۳۵۴/۱۹۷۵ در بنگلادش کار سیاسی و فرهنگی را آغاز کرد. نتیجه این ارتباط بین دو کشور علاوه بر تعمیق روابط فرهنگی، توسعه درس و گسترش زبان و ادبیات فارسی اعزام استادان برجسته و صاحب‌نامی بود که

می توانست علاوه بر افزایش تعاملات علمی و تبادلات دانشجو به تقویت و گسترش زبان فارسی هم مبدل شود.

به نظر شما دلیل توجه به زبان و ادبیات فارسی در بنگلادش چیست؟

کشور بنگلادش سرزمینی غنی با میراث فرهنگی بسیار کهن است. و از زمان قدیم دارای فرهنگ و تمدنی در خور توجه بوده است. این سرزمین با ایران فاصله زیادی دارد، اما در عوالم روحی و معنوی بین این دو ملت فواصل ظاهری هرگز تأثیر نداشته است و دل های ما همواره با فرهنگ و تمدن ایران تماس نزدیکی داشته است. به عبارت دیگر، سرزمین بنگلادش یکی از مراکزی است که زبان و ادبیات فارسی جزو میراث فرهنگی آن است. بیش از ششصد سال از سال ۱۲۰۴-۱۸۳۷ میلادی/ ۵۸۳-۱۲۱۶ زبان فارسی در سرزمین بنگال، به عنوان زبان رسمی و دولتی رایج بود. در این مدت، زبان فارسی، مردم این مرزوبوم را مسحور خود کرده بود. ظرفیت های زبان فارسی و هم نوایی با فرهنگ بنگالی بر این علاقه افزوده بود، به همین دلیل مردم بنگلادش مستقیم و غیرمستقیم به این زبان علاقه دارند. بدون تردید زبان فارسی در بنگلادش خیلی تأثیر داشته است. حدود ۷,۰۰۰ کلمه فارسی الان در زبان بنگالی وجود دارد برخی هم می گویند بیشتر از این است؛ یعنی بین ۷,۰۰۰ تا ۱۱,۰۰۰ کلمه وجود دارد. و این مهم ترین نشانه تأثیر زبان فارسی در زبان و ادب مردم بنگالی است. رواج الفاظ فارسی در زبان بنگالا بسیار زیاد است برای نمونه: اصطلاحات مربوط به دادگاه و دادگستری، اسامی اشخاص، اعضای بدن، اسامی پرنده ها و جانوران، لباس و پوشاک، اسامی غذاها، اصطلاحات دینی و مذهبی، اصطلاحات مربوط به املاک، حکومت و جنگ، اصطلاحات مربوط به تحصیل و تحریر، اصطلاحات مربوط به فرهنگ و تمدن، اصطلاحات مربوط به نژاد و حرفه ها و غیره مانند: نماز، روزه، خدا، اذان، بندگی، پیغمبر، فرشته، مسجد، ایمان، قربانی، مرثیه، تعزیه، ماتم، دوزخ، بهشت، قیامت، کافر، ملا، پرهیزگار، نیک کار، بدکار، گناهکار، جای نماز، جماعت، شب برات، جمعه، ظهر، عصر، قبل از جمعه، بعد از جمعه، عید، عیدگاه، خانقاه، عدالت، وکیل، وصیت نامه، منصف، پیشکار، قانون، دلیل، جلسه، امین، پروانه، حاکم، حکم، فرمان، حق، خزانه، منشی، وکالت نامه، آیین، دستور، پا، بازو، بدن، زبان، سر، پیشانی، کمر، پوست، چهره، دل، صورت، سینه، گردن، ناخن، زلف، دست، چادر، عمامه، جبه، پرده، شلوار، پیراهن، عمامه، بازوبند، کمر بند، پوشاک، پلاو، قورمه، بریانی، کوفته، گوشت، پنیر، چای، حلوه، کباب، قیمه، مربه، سبزی، انار، سیب، انگور، خربزه، خوراک، پسته، بادام، کشمش، بابا، خاله، بچه، شوهر، کنیز، غلام، دوست، یار، دشمن، گاو، شیر، بلبل، کبوتر، باز، طوطا، طوطی، خرگوش، مرغ، نسیم جهان، دلربا، دل افروز، گوهر جان، نورجهان، گلیدن، آرزو، فاطمه، رونق، ملیحه، فردوسی، زینت آرا، جمشید، حسن، حسین، افتخار عالم، محمدعلی، زهرا، کنیز، بتول، یتیم خانه، حمام خانه، پیل خانه، گلشن، گلستان، دلکشا، سرای خانه، مسافر خانه، آستانه، آشیانه، کارخانه، ویران، بالاخانه، دالان، آسمان، زمین، بازار، جنگل و غیره.

همچنین در گفت‌وگوهای روزمره مردم بنگلادش واژه‌های دیگری نیز استفاده می‌شود: آباد، آتش بازی، آرام، آمدنی، آواز، آهسته، آینه، اجاره، احمق، اندازه، استاد، آب و هوا، آسان، بیمه، پادشاه، بار، بزرگ، بهادر، بیچاره، بیکار، بیهوش، بالش، برف، بیمار، پریشان، پسند، پشم، پیشه، تاریخ، توشک، جان، جوان، چالاک، چراغ، خاموش، خبردار، خرید، خریدار، خوراک، خواب، دانه، دربار، درد، دور، دوربین، دوات، زندگی، رنگ، چهل، سایه، سبز سرد، سود، سابق، شادی، شرم، شروع، طوفان، فرار، فریاد، کم، کتاب، کاغذ، کرسی، فقیر، لنگر، مزدور، مربی، مهربانی، مشکل، مکتب، مدرسه، معلم، نرم، نظر، نمونه، وزن، هفته و غیره

به نظر شما جناب دکتر، علت علاقه‌مندی دانشجویان به رشته زبان و ادبیات فارسی چه می‌تواند باشد؟ آیا این ریشه‌های مشترک فرهنگی برای ایجاد علاقه کافی است و بازار کار و رونق جذب دانش‌آموختگان زبان فارسی نزد شما چگونه است.

بدون تردید حضور بیشتر این تعداد دانشجو از سر علاقه است، اما انکار نمی‌کنیم و اقرار می‌کنیم برخی هم مجبورند؛ زیرا که سیستم دانشگاه کنکوری است و گاهی بالاچار قبول می‌شوند و مجبورند به این رشته بیایند چون از طریق کنکور قبول شده‌اند. البته عکس آن هم وجود دارد یعنی برخی هم بدون علاقه می‌آیند. قبل از ورود به دانشگاه، غالباً زبان فارسی یاد نگرفته‌اند اما بعد وارد شده، و علاقه‌مند می‌شوند. برخی، در امتحان نتیجه خوب می‌گیرند، تاجایی که در همین رشته ادامه می‌دهند و البته مدارج عالی طی می‌کنند و حتی برخی، استاد دانشگاه نیز شده‌اند.

فارغ التحصیلان گروه فارسی چه کار می‌کنند؟

یک سؤال خیلی مهم این است که از دانشجویان و استادان فارسی پرسیده می‌شود که دانشجویان بعد از فارغ التحصیل چه کار می‌کنند. در این مورد عرض می‌شود که هر سال از دانشگاه‌های بنگلادش حداقل صد دانشجوی زبان فارسی فارغ التحصیل می‌شوند؛ ولی برای آنها که حقیقتاً فارسی یاد می‌گیرند، کار و شغل مناسب زیاد است. ممتازترین آنها می‌توانند در دانشگاه‌ها درس بدهند و همچنین با توجه به اینکه در کتابخانه‌های دانشگاه‌ها نسخه خطی و ادبی فارسی فراوانی وجود دارد می‌توانند در آنجا مشغول بکار شوند. بعضی فارغ التحصیلان هم می‌توانند در آنجا استخدام بشوند و به تحقیق و ترجمه بپردازند و نیز در سفارتخانه‌ها به افرادی نیاز است که فارسی را خوب دانسته و به جهت برقراری روابط مانند سفارتخانه‌های ایران در بنگلادش، افغانستان و ... مشغول به کار شوند. البته یادآوری می‌شود فارغ التحصیلان کارشناسی ارشد زبان فارسی بیکار نمی‌مانند از آنجاکه رشته زبان فارسی خارج از دانشگاه نیست به خاطر این تدریس زبان فارسی محدود است. بلکه برخی آنان که فارغ التحصیل می‌شوند، در امتحان شرکت می‌کنند و مصاحبه دارند و کار می‌کنند. برخی فارغ التحصیلان فارسی، در بانک‌های دولتی و خصوصی، برخی اداره پلیس و ادارات خصوصی کار می‌کنند. شایان ذکر

است که وقتی که برای استخدام کار در روزنامه اعلان می‌کنند، گروه تحصیلی شرط نیست، بلکه آزاد است. چون این فارغ التحصیلان فارسی، می‌توانند در امتحان و مصاحبه شرکت کنند و شغل پیدا کنند.

یکی از جاهایی که فارغ التحصیلان فارسی خوب می‌توانند کار کنند امور گردشگری به عنوان مترجم است آیا این بخش فعال است؟
متأسفانه کشور ما مانند کشورهای دیگر بخش گردشگری ندارد به خاطر این مترجم فارسی هم لازم نداریم.

صدا و سیما (تلویزیون و رادیو) چطور چون در هر حال رسانه‌ها بهترین بخش ترجمه را می‌توانند داشته باشند؟

خیر در تلویزیون برنامه فارسی نداریم. اما بخش دوبله و ترجمه فیلم‌های ایرانی بخش خیلی مؤثری است. خاطرنشان می‌کنم بنگلادشی‌ها فیلم‌های ایرانی را خیلی دوست دارند و تعدادی هم به زبان بنگالی ترجمه شده‌اند و مردم عوام و خواص از تماشای فیلم ایرانی خیلی لذت می‌برند. بنابراین این بخش هم می‌تواند بازار کار خوبی باشد.

برای مثال اولین فیلم ایرانی که به زبان بنگالا ترجمه شد و در تلویزیون بنگلادش پخش شد، فیلم فراینده خوشبختی است و مترجم آن جناب آقای ا. ک. ام محبوب الرحمن است. تا حالا هم فیلم‌های زیادی در تلویزیون بنگلادش پخش شده است. این فیلم‌ها می‌توانند فرهنگ‌های دو کشور را به هم نزدیک کنند.

با توجه به اینکه زبان و ادبیات در دو عرصه نثر و نظم حرکت می‌کند، به نظر شما دانشجویان، بیشتر شعر و نظم دوست دارند یا نثر و متن؟

مردم و دانشجویان هم شعر هم نثر، البته به شعر علاقه بیشتری وجود دارد به‌ویژه شعر کلاسیک مانند اشعار رومی، فردوسی، حافظ و عطار ... که بیشتر ایرانیان را به واسطه شعر می‌شناسند؛ ولی نثر ساده را هم دوست دارند.

اجرای سرود به مناسبت نوروز، توسط گروه سرود دانشجویان فارسی دانشگاه داکا.

دانشجویان و استادان گروه زبان و ادبیات فارسی با محمدرضا نفر (سفیر ایران در بنگلادش) در حافظ سرا

آقای دکتر، آیا کرسی ایران‌شناسی در دانشگاه شما وجود دارد؟

از خرداد ۱۳۸۳-شهریور ۱۳۸۷ که آقای هاشمی، استاد دانشگاه مشهد، به‌عنوان رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی در داکا، بنگلادش بودند، در گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا اتاق ایران‌شناسی راه‌اندازی شد؛ البته گروه مستقل به‌عنوان ایران‌شناسی نداریم ولی در گروه فارسی شامل برنامه درسی ایران‌شناسی هست، در حقیقت کار علمی و آموزشی گروه زبان و ادبیات فارسی بدون ایران‌شناسی نمی‌شود. درباره شاعران، نویسندگان، بزرگان، دانشمندان ایرانی به‌عنوان ایران‌شناسی در لیسانس درس و تدریس می‌شود.

آقای دکتر آیا در بنگلادش فرهنگ چندزبانه وجود دارد؟

بله «فرهنگ فارسی- بنگالی - انگلیسی سه‌زبانه» وجود دارد. این فرهنگ در اردیبهشت ۱۳۷۱ تا تیر ۱۳۷۷ به مدت ۶ سال توسط علی اورسجی که به‌عنوان رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در داکا، بنگلادش حضور داشتند تدوین شد و به چاپ رسید. ولی «فرهنگ بنگالی به فارسی» فعلاً وجود ندارد. اگر فرهنگ بنگالی به فارسی انجام دهند انشالله برای دانشجویان بسیار قابل استفاده و مفید خواهد بود. به نظرم یکی از کارهای مغفول همین «فرهنگ بنگالی به فارسی» است و این کار بسیار مهمی است و شروع کردن فرهنگ بنگالی به فارسی لازم می‌نماید.

با توجه به اهمیت موضوع ترجمه آثار به زبان فارسی و یا برعکس از فارسی به بنگالی، لطفاً درباره ترجمه از زبان فارسی به زبان بنگالی توضیح مستوفی ارائه دهید.

حقیقتاً پایان‌نامه دکترای من در زمینه ترجمه ادبیات فارسی است. با عنوان «ترجمه‌های ادبیات فارسی در بنگلادش ۱۹۷۱-۲۰۰۵» که توسط انجمن آسیایی بنگلادش بار اول در سال ۲۰۱۵ و بار دوم در

سال ۲۰۱۹م. به چاپ رسید و در سال ۲۰۱۸م. از طرف دانشکده علوم انسانی دانشگاه داکا به عنوان کتاب برگزیده انتخاب شده و بنده، به دریافت جایزه دانشکده علوم انسانی نایل آمدم.

در این پایان نامه درباره ترجمه از زبان فارسی به زبان بنگالا به طور مفصل مطالبی ارائه داده‌ام. مثلاً در قرن پانزدهم، درباره مترجم، شاه محمد صغیر و ترجمه وی از زبان فارسی کتاب یوسف و زلیخا بررسی شده است. در قرن شانزدهم، درباره مترجم دولت وزیر بهرام خان و ترجمه کتاب وی لیلی و مجنون، شاه بارید خان و کتاب ترجمه وی حنیفه و کیراپوری و محمد کبیر و کتاب وی منوهر مدهوماتی بیان شده است. در قرن هفدهم، کتاب هایی نظیر هفت پیکر، سکندرنامه، سیف الملوك و بدیع الجمال، تحفه، یوسف و زلیخا، لعل موتی سیف الملوك، نورنامه و دره مجلس، مقتول حسین و جنگ نامه، گل بکاولی و امیر حمزه و غیره بررسی شده‌اند. در قرن هیجدهم، برخی مترجمین و آثار آنها نظیر: محمدعلی، بالک فقیر، کبی نجیب، ننا غازی، عبد الغنی، محمد نقی، حیات محمود، عبدالکریم خوندکار، شیخ منصور، شیخ شریاز چودھری، سید نورالدین، محمد قاسم و عبدالصمد بررسی شده است. در قرن نوزدهم و قرن بیستم برخی مترجمین و آثار آنها نظیر کبی چوهر، باقرعلی چودھری، محمد مقیم، سلیمان، و همچنین شاعران مشهور و معروف بنگلادش مثلاً قاضی نذر الاسلام، غلام مصطفی، فرخ احمد بررسی شده است. نکته جالب این باب این است که مترجم مذهبی هندو نیز مثلاً دبندرا نات تاگور، و کهیکمار برال، و کهیکمار دتو، شائندروناته دتو، کرشنچندرو مجومدار، کانتی چندرو گهوش و نارندرو دیب و ترجمه آنان که از زبان فارسی به زبان بنگالی ترجمه شده است، اشاره نموده است. بدون توجه به ترجمه های فوق اشاره و عمدتاً کلاسیک، ترجمه آثار ادبیات فارسی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیز مورد توجه قرار گرفته است. سپس به بررسی ترجمه شاهنامه فردوسی، ترجمه رباعیات عمر خیام، ترجمه آثار سعدی شیرازی، ترجمه مثنوی مولانا جلال الدین رومی، ترجمه اشعار حافظ و ترجمه آثار ادبی علامه محمد اقبال پرداخته شده است. تقریباً ۵۰۰ کتاب که از زبان فارسی به زبان بنگالی بررسی شده است.

برنامه تجلیل از جایزه کتاب دکتر سرکار

دانشجویان فارسی در برنامه تجلیل از جایزه کتاب دکتر سرکار

البته نظر به تنوع موضوع آثار ترجمه شده قطعاً کار پژوهشی شما بسیار ارزنده است. حال یک سؤال پیش می‌آید: موضوع عمده ترجمه‌هایی که از زبان فارسی به زبان بنگالی انجام شده چیست؟ آیا موضوع خاصی در ترجمه‌ها مدنظر است البته کمی هم از روش ترجمه‌ها بفرمایید خوب است؟

موضوع آن آثار ترجمه شده متنوع است. البته موضع خاصی در آنها دنبال نمی‌شود، لیکن اکثر آن ترجمه ادبیات و مذهبی است. نکته قابل توجه این است که ترجمه‌ها ترجمه مفهومی و آزاد است، ترجمه تحت الفظی نیست. بیشتر ترجمه‌هایی که بتواند خوانندگان خود را جلب نماید و یا مفاهیمی را به ذهن خوانندگان بنشاند.

علاوه براین، در کنار متون مذهبی و ادبی، برخی آثار و کتاب‌های تاریخی نیز از فارسی به بنگلا ترجمه شده است. مانند ریاض السلاطین، سیرالمتأخرین، بهارستان غیبی، همایون‌نامه، طبقات اکبری، رقعات عالمگیری و تاریخ فرشته و غیره.

برخی از آثار ادبی معاصر فارسی هم به بنگلا ترجمه شده است، مانند اشعار طاهره صفار زاده، پروین اعتصامی، دیوان امام خمینی، داستان‌های محمد علی جمالزاده، صادق هدایت، سید مهدی شجاعی، مهدی آذر یزدی، بزرگ علوی، مصطفی مستور و غیره.

قدیمی‌ترین آثاری که از زبان فارسی به زبان بنگالی ترجمه شده، کدام‌اند؟

قبلاً به شما گفتم که از قرن پانزدهم میلادی به بعد ترجمه از زبان فارسی به زبان بنگلا آغاز شده است. نخستین اثری که از زبان فارسی به زبان بنگالی ترجمه شده یوسف و زلیخا، با ترجمه شاه محمد صغیر است. سپس در قرن شانزدهم، ترجمه لیلی و مجنون روانه بازار نشر شد و مترجم آن دولت وزیر بهرام خان و کتاب ترجمه حنیفه و کیراپوری مترجم، شاه بارید خان و محمد کبیر و کتاب وی منوهر مدهومالتی است. در قرن هفدهم کتاب‌هایی نظیر هفت پیکر، سکندرنامه، سیف الملوک و بدیع الجمال، تحفه، یوسف و زلیخا، لعل موتی سیف الملوک نورنامه و دره مجلس مقتول حسین و جنگ نامه، گل بکاولی و امیر حمزه و غیره ترجمه شده است. ولی این ترجمه مستقیم نبوده و بیشتر ترجمه مفهومی بودند.

آیا علاوه بر دانشگاه داکا، در دیگر دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی و آموزشی در بنگلادش

گروه فارسی و یا ایران‌شناسی وجود دارد؟ وضعیت آنها را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

البته که هست، علاوه بر دانشگاه داکا، در دانشگاه راجشاهی، و دانشگاه چیتاگونگ گروه زبان و ادبیات فارسی وجود دارد و در دانشگاه کهلونا در موسسه زبان‌های نوین به عنوان دوره دیپلم درس و تدریس فارسی هم هست. خوب این نشان می‌دهد زبان فارسی در دانشگاه‌های مختلف بنگلادش از اقبال برخوردارند. برخی از استادان آنها در دانشگاه داکا تحصیل کرده‌اند. اما کماکان گروه فارسی دانشگاه داکا مزدهم‌تر و پر جمعیت‌تر است.

در میان دانشگاه‌های مطرح بنگلادش دانشگاه راجشاهی دومین دانشگاه بزرگ بنگلادش است در سال ۱۹۵۳ در شهر راجشاهی تأسیس شد. در این دانشگاه اکنون تقریباً ۳۵۰۰۰ دانشجو و تقریباً ۱۵۰۰ استاد دارد. در این دانشگاه رشته زبان فارسی در مجموعه گروه زبان‌های این دانشگاه در سال ۱۹۶۲ میلادی / ۱۳۴۱ خورشیدی افتتاح شد و در سال ۱۹۷۸ میلادی / ۱۳۵۷ دانشگاه با پذیرش دانشجویان در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد زبان فارسی در این گروه موافقت نمود. گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه راجشاهی در تاریخ ۲۶ نوامبر در سال ۲۰۱۶ از دیگر گروه‌های زبان جدا شد و به عنوان گروه زبان و ادبیات فارسی مستقل گردید. و در حال حاضر دارای دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد، پیش دکترا و دکترا می‌باشد. و ۱۰ استاد مشغول تدریس‌اند و تقریباً ۳۰۰ دانشجو مشغول درس هستند.

دانشگاه چیتاگانگ سومین دانشگاه عمومی بزرگی است که در سال ۱۹۶۶ میلادی / ۱۳۴۵ خورشیدی در شهر بندری چیتاگانگ تأسیس شد. اکنون در این دانشگاه، ۲۰،۵۰۰ دانشجو ۱۴۰۰ استاد مشغول به کار است. در دانشگاه چیتاگانگ از آغاز، زبان و ادبیات فارسی با زبان عربی با هم در یک گروه بود و به عنوان گروه عربی و فارسی معرفی شد. لیکن به سبب فراز و نشیب‌های زیاد آموزش زبان فارسی بسته شد. با تلاش‌های بسیار استادان سرانجام در نوامبر ۱۳۹۰/۲۰۱۱ خورشیدی به عنوان گروه زبان و ادبیات فارسی افتتاح گردید و در حال حاضر دارای دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد، پیش دکترا و دکترا می‌باشد. هم اکنون در این گروه ۵ استاد مشغول تدریس هستند و تقریباً ۲۵۰ دانشجو مشغول به تحصیل دارند.

علاوه بر دو دانشگاه مزبور، موسسه زبان‌های نوین دانشگاه داکا هم در سال ۱۹۷۴ میلادی / ۱۳۵۳ خورشیدی تأسیس شد و هم اینک دوازده زبان مختلف در آنجا تدریس می‌شود و آموزش زبان فارسی از سال ۱۹۷۸ میلادی / ۱۳۵۷ خورشیدی آغاز گردید.

دانشگاه کولنا در سال ۱۹۹۱ میلادی / ۱۳۷۰ خورشیدی در شهر کولنا تأسیس شد و با همکاری رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در داکا، کرسی زبان فارسی در دانشگاه کولنا، در سال ۲۰۰۳ میلادی / ۱۳۸۲ خورشیدی آموزش زبان فارسی در آنجا آغاز به فعالیت کرد.

جناب پروفیسور سرکار، از آنجا که فرمودید برای جشن صدسالگی گروه فارسی در حال آماده شدن هستید، قدری هم درباره آن صحبت بفرمایید.

بله البته، چنانکه گفته شد به مناسبت تأسیس صدسالگی دانشگاه داکا از طرف دانشگاه برنامه‌های گوناگونی در حال طراحی است. امیدوارم که از طرف گروه هم برنامه اختصاصی صورت گیرد. البته مجله فارسی هم داریم که قرار است یک شماره ویژه به چاپ آن اختصاص یابد. قصد داریم در صورت وجود این زمینه‌ها همایش بین‌المللی برگزار کنیم ان شاء الله.

مراسم سالروز تأسیس گروه ادبیات فارسی دانشگاه داکا ۱۳۹۸ ش.

جلد مجله فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا

آیا در دانشگاه کتابخانه مخصوص گروه فارسی دارید؟ و یا آیا به کتاب‌های اهدایی ایران نیاز دارد البته این سؤال من بیشتر به دلیل اهمیتی است که کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در امر تجهیز کتاب برای مراکز مرتبط با آموزش زبان فارسی و حتی کتابخانه‌های عمومی و تخصصی در داخل و خارج از کشور دارد.

بسیار عالی، چه خبر خوبی. آنچه مسلم است هیچ گروه آموزشی به تازه‌های کتاب بی‌نیاز نیست. البته کتابخانه ما بیشتر درباره زبان و ادبیات و آموزش زبان به‌ویژه گویش زبان به کتاب نیاز دارد. هر کتابی که بتواند پویای جدید آموزش زبان را تقویت کند، ادبیات تطبیقی نقد ادبی ادبیات ترجمه و فنون ترجمه هم نیاز داریم. وقتی مواد درسی و مواد آموزشی ایجاد نشود طبعاً آموزش و تحصیل ضعیف می‌شود. نکته قابل توجه اینکه ایران و خانه فرهنگ و سفارت، اول باید دانشگاه به‌ویژه گروه مادر زبان و ادبیات فارسی دانشگاه داکا، بنگلادش را در نظر داشته باشند.

جناب پروفیسور سرکار ضمن تشکر از صبر و حوصله جناب عالی در پاسخ به سؤالات خواهش می‌کنم به آخرین سؤال من پاسخ دهید: از نظر شما، مشکلات و موانع آموزش زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه شما چیست و برای حل آنها چه پیشنهادی دارید؟

البته مشکلات آموزشی بسیار است و این مشکلات مختص گروه ما نیست بلکه همه گیر است و بیشتر گروه‌های علمی دانشگاهی با آن مواجه هستند. لیکن برای تربیت و تشویق دانشجویان تجلیل از خدمات فارغ التحصیلان زبان و ادبیات فارسی، تعمیم و گسترش بورسیه‌های تحصیلی برای دانشجویان کارشناسی ارشد زبان فارسی و به منظور کسب درجه دکترا، پذیرش دانشجویان توسط دانشگاه‌های ایران مهیا شود و نیز از دانشجویان برای شرکت در دوره‌های کوتاه مدت آموزش زبان فارسی که در ایران مرتباً برگزار می‌شود، دعوت به عمل آید و دانشجویان ممتاز دانشگاه‌های بنگلادش برای ادامه تحصیل در دوره دکترای زبان فارسی در دانشگاه‌های ایران بورسیه بشوند.

برای تربیت مدرس در نظر گرفتن فرصت‌های مطالعاتی و تحقیقاتی برای استادان زبان فارسی بنگلادش در دانشگاه‌های ایران، برگزاری سمینارهای منطقه‌ای در ایران و دعوت از محققان و استادان به منظور ارائه آخرین دستاوردهای تحقیقی و پژوهشی و تجربیات خود، اعزام استادان فارسی به ایران، برای دوره‌های کوتاه به منظور کسب مهارت‌های لازم و بالا بردن توانایی آنان در محاوره‌های روزمره و لزوم بهره‌برداری از آثار و نتایج پژوهش‌های فارسی استادان دانشگاه‌های بنگلادش.

علاقه‌مند کردن استادان زبان فارسی بنگلادش به تخصص خود، با چاپ کتاب‌های آنها در ایران و بنگلادش یعنی کسانی که در زمینه‌های مختلف زبان فارسی در بنگلادش به مطالعه و تحقیق می‌پردازند و آثاری در این زمینه آماده می‌سازند، می‌بایست سعی شود آثار آنها چاپ و منتشر گردد.

نکته مهم دیگر در این زمینه این است که از طرف جمهوری اسلامی ایران امکانات آموزشی به صورت نوار های صوتی و تصویری به دانشگاه های بنگلادش داده شود تا دانشجویان بتوانند زبان فارسی را درست و بدون اشتباه تکلم کنند و تعداد بیشتری از دانشجویان زبان فارسی به ایران اعزام شوند تا در آنجا برای یک ماه، چهارماه یا حتی یک سالی بمانند و فارسی را در محیط فارسی یاد بگیرند و برگردند.

جهت احیا، تقویت، آموزش و گسترش زبان و ادبیات زبان فارسی می توان با حضور استادان اهل زبان به ویژه متخصصین زبان و ادبیات فارسی شاهد نتایج خوبی باشیم. نکته مهم درباره استاد اعزامی این است که لازم است علاوه بر داکا، استادانی از ایران برای دیگر دانشگاه های بنگلادش نیز اعزام شوند.

پیشنهادهای خوب و ارزنده ای است بی شک حضور در ایران و یا استفاده از مولتی مدیاها می تواند به فرایند تحصیل زبان فارسی کمک کند. بار دیگر از شما جناب پروفیسور ابوالکلام سرکار، مدیر ارجمند گروه فارسی، تشکر خالصانه دارم. دفتر مجله امیدوار است اطلاعات و نظرات شما را به گوش مسئولان برساند.